

Natura 2000 gebiedendocumenten – leeswijzer

Ministerie van LNV, november 2006

Inleiding

De leeswijzer geeft een korte toelichting op de verschillende onderdelen van de Natura 2000 gebiedendocumenten. Deze toelichting is ook van belang voor de (ontwerp) aanwijzingsbesluiten. Waar relevant is een relatie gelegd met andere documenten zoals het Natura 2000 doelendocument. Daarnaast is een verklarende woordenlijst opgenomen met betrekking tot begrippen gehanteerd in de gebiedendocumenten en het Natura 2000 doelendocument.

Opbouw Natura 2000 gebiedendocumenten (162)

Elk Natura 2000 Gebiedendocument is op dezelfde manier opgebouwd en bevat de volgende onderdelen (met aangegeven de betreffende pagina waar de toelichting op het onderdeel te vinden is):

Kenschets	3
Natura 2000 landschap.....	3
Status.....	3
Site code.....	3
Beschermd natuurmonument.....	3
Beheerder.....	3
Provincie.....	3
Gemeente.....	3
Oppervlakte.....	4
Gebiedsbeschrijving	4
Begrenzing	4
Natura 2000 database	4
Kernopgaven	5
Instandhoudingsdoelen	6
Algemene doelen.....	6
Habitattypen.....	6
Soorten.....	7
Broedvogelsoorten.....	9
Niet-broedvogelsoorten.....	11
Complementaire doelen.....	16
Synopsis	16
Staat van instandhouding.....	17
Relatieve bijdrage.....	17
Instandhoudingsdoelen.....	18
Verklarende woordenlijst	19

Kenschets

Hieronder staat voor elk onderdeel van de kenschets de betreffende informatie beschreven.

Natura 2000 landschap

Onder welk Natura 2000 landschap valt het Natura 2000 gebied? Er zijn acht verschillende landschapstypen onderscheiden:

1. Noordzee, Waddenzee en Delta
2. Duinen
3. Rivierengebied
4. Meren en Moerassen
5. Beekdalen
6. Hogere zandgronden
7. Hoogvenen
8. Heuvelland

In het Natura 2000 doelendocument wordt in paragraaf 3.3 aangegeven waarom bij de formulering van instandhoudingsdoelen gewerkt is met zogenoemde Natura 2000 landschappen. Een overzicht van de indeling van de Natura 2000 gebieden naar de Natura 2000 landschappen is te vinden in het Natura 2000 doelendocument (bijlage 9.4.). In deze bijlage wordt tevens per Natura 2000 landschap de belangrijkste habitattypen, soorten en/of vogelsoorten weergegeven.

Status

Onder de status wordt aangegeven welke Europese richtlijn op het gebied van toepassing is: de Habitatrichtlijn en/of Vogelrichtlijn. Voor de goede orde zij opgemerkt dat de gebieden die onder de Vogelrichtlijn vallen al zijn aangewezen. De gebieden die onder de Habitatrichtlijn vallen staan op de zogenoemde communautaire lijst.

In de loop van 2007 worden voor zowel de Vogelrichtlijn- als de Habitatrichtlijngebieden (gewijzigde) aanwijzingsbesluiten in ontwerp gepubliceerd.

Meer informatie hierover kunt u vinden op www.minInv.nl/natuurwetgeving.

Site code

De site code is het Europese nummer van het gebied. Als het gebied zowel onder de Habitatrichtlijn als de Vogelrichtlijn valt, staan hier minimaal twee nummers. Voor elke richtlijn heeft een gebied een apart nummer gekregen. Omdat een aantal gebieden één of meer Vogelrichtlijngebieden omvat staan er drie nummers vermeld. Voor een aantal gebieden is de site code voorsnog hetzelfde. Dit gaat bijvoorbeeld op voor Wijnjeterperschar en Van Oordt's Mersken, die oorspronkelijk onder één Habitatrichtlijngebied vielen, om pragmatische redenen is ervoor gekozen deze gebieden te splitsen.

Beschermd natuurmonument

Hier ziet u of (delen van) het gebied reeds bescherming geniet(en) als Beschermd natuurmonument (BN), Staatsnatuurmonument (SN). Daarbij is (zijn) voor de meeste gebieden tevens de naam (namen) van het (de) beschermd natuurmonument (en)weergegeven.

Beheerder

Welke organisatie(s) beheert(beheren) het gebied? Alleen de grootste beheerder(s) van het gebied staat (staan) vermeld. Het betreft het materiële beheer van de gebieden zoals bedoeld in de Natuurbeschermingswet. De informatie is gebaseerd op een analyse uitgevoerd door Alterra, en waar nodig bijgesteld op basis van de ontvangen commentaren uit de eind 2005 gehouden informele inspraakronde.

Provincie

Hier wordt aangegeven binnen welke provincie(s) het betreffende Natura 2000 gebied ligt.

Gemeente

Hier is aangegeven binnen welke gemeente het Natura 2000 gebied is gelegen.

Oppervlakte

De oppervlakte geeft de grootte van het gebied weer conform de onder het kopje 'Begrenzing' voorgestelde begrenzing.

Gebiedsbeschrijving

In de gebiedsbeschrijving wordt het Natura 2000 gebied kort getypeerd: een beschrijving van de huidige situatie in het veld, eventueel met enige historische achtergrond, en alleen indien relevant voor aangewezen habitattypen of soorten informatie over geologie of hydrologie. Er is gekozen voor een beknopte omschrijving waarbij geen informatie wordt gegeven over bestaand gebruik, vastgesteld beleid of beheer en toekomstvisies. Deze tekst is overigens gelijk aan de tekst zoals die ook in de (ontwerp-) aanwijzingsbesluiten is opgenomen.

Begrenzing

Onder het kopje begrenzing wordt een wijziging in de begrenzing t.o.v. het aanwijzingsbesluit Vogelrichtlijn (i.h.g.v. een Vogelrichtlijngebied) of ten opzichte van de aanmelding bij de Europese Commissie (i.h.g.v. een Habitatrichtlijngebied) beschreven. Het kan zowel gaan om het toevoegen of verwijderen van percelen als om het samenvoegen van Natura 2000 gebieden. In de tekst wordt een motivering gegeven voor de wijziging in de begrenzing. De tekst is gelijklopend aan de tekst van de ontwerp-aanwijzingsbesluiten.

In het Natura 2000 doelendocument in paragraaf 2.3 zijn de hoofdlijnen van de begrenzing opgenomen. In bijlage 9.1 van het Natura 2000 doelendocument wordt hier meer specifiek op in gegaan.

Natura 2000 database

In deze lijst staan de habitattypen en/of (vogel)soorten die vermeld zijn in de Natura 2000 databases, zoals deze in 2004 aan de Europese Commissie zijn verstuurd. De habitattypen en (vogel)soorten staan weergegeven met de code zoals opgenomen in de database.

De habitattypen zijn weergegeven met hun verkorte naam, een complete lijst van de volledige namen (verkorte namen en volledige Nederlandse naam volgens de Habitatrichtlijn) is opgenomen in het Natura 2000 doelendocument – bijlage 9.2.3.

Habitattypen

Code	Habitatype
H3260	Beken en rivieren met waterplanten
H7230	Kalkmoerassen
H9120	Beuken-eikenbossen met hulst
H9160	Eiken-haagbeukenbossen
H91E0	Vochtige alluviale bossen

Wijzigingen op de database worden expliciet aangegeven, onder de kopjes 'voorstel voor het toevoegen aan de database' of 'voorstel voor het verwijderen uit de database'.

Voorstel voor het toevoegen aan de database:

H101X	Platte schijfhoren
A022	Woudaap
A295	Rietzanger
A298	Grote karekiet

Voorstel voor het verwijderen uit de database:

H91F0	Droge hardhoutooibossen
H1099	Rivierprik

Met eindnoten is bij de voorstellen voor het toevoegen aan de database of verwijderen uit de database, **aangegeven waarop deze wijzigingen zijn gebaseerd**. Het gaat hierbij om de volgende scenario's:

De wijzigingen kunnen voortkomen uit **wijzigingen in de begrenzing** van de Natura 2000 gebieden. Dit kan zowel gaan om uitbreiding van de begrenzing, omwille van de realisering van het landelijk doel van het betreffende habitatype of soort, of om herbegrenzing tussen aaneenliggende Natura 2000 gebieden. Dit geldt bijvoorbeeld voor de afbakening tussen Noordzeekustzone, Waddenzee en waddeneilanden.

Verder kunnen wijzigingen in de database voortkomen uit thans **geconstateerde fouten in de databases van 2004**. Dit geldt bijvoorbeeld voor de habitatypen H4030 droge heiden en H2310 stuifzandheiden met struikhei. Zo komt het habitatype H4030 droge heiden uitsluitend voor op uitgeloopte bodems én het habitatype H2310 stuifzandheiden met struikhei uitsluitend op stuifduinen in het binnenland. Ten tijde van de aanmelding is onvoldoende rekening gehouden met de abiotische grondslag, waardoor genoemde typen soms onjuist zijn aangemeld.

Voor de **soort H101X platte schijfhoren** geldt dat deze **is toegevoegd aan de Nederlandse referentielijst**, derhalve wordt deze soort, waar van toepassing, overal genoemd onder 'voorstel voor toevoegen aan database'.

Daarnaast kan het voorkomen dat **met de huidige gegevens van broed- en niet-broedvogelsoorten niet wordt voldaan aan de criteria voor aanmelding**. Met betrekking tot de broedvogels geldt dat als de huidige bijdrage thans lager is dan 1% van de Nederlandse broedpopulatie of als het gebied onvoldoende bijdrage kan leveren aan een sleutelpopulatie de betreffende soort uit de database wordt verwijderd én toegevoegd in de omgekeerde situatie. Met betrekking tot de niet- broedvogels doen zich de volgende situaties voor die resulteren in wijziging in de database: 1. aantallen thans hoger (toevoegen) of lager (verwijderen) dan 0.1% van de biogeografische situatie (dit geldt ook voor de kleine en grote zilverreiger waar thans in vergelijking met de aanwijzing van 2000 meer telgegevens beschikbaar zijn), 2. voor zeearend en visarend: gemiddeld seizoensmaximum hoger (toevoegen) of lager (verwijderen) dan 2 vogels en 3. voor slechtvalk: gemiddeld seizoensmaximum hoger (toevoegen) of lager (verwijderen) dan 5 vogels.

Kernopgaven

Ten behoeve van de formulering van de doelen op landelijk en op gebiedsniveau zijn per landschap kernopgaven geformuleerd. Elk gebied heeft één of meer kernopgaven toebedeeld gekregen. Elk Natura 2000 landschap én elk Natura 2000 gebied levert nu en op termijn een eigen specifieke bijdrage aan de instandhouding van de biodiversiteit van de Europese Unie. De kernopgaven zijn geformuleerd op basis van de bijdragen, de belangrijkste verbeteropgaven, de aangewezen habitatypen en soorten en de 'knoppen waaraan gedraaid kan worden'. De toedeling van de kernopgaven geeft aan welke gebieden de relatief grootste bijdrage leveren voor de realisering van bepaalde landelijke doelen.

De kernopgaven omvatten één of meerdere habitatypen en soorten. Habitattypen en/of soorten die niet van toepassing zijn in het betreffende gebied zijn grijs gemaakt (in bijgaand voorbeeld zijn ze onderstreept).

- 8.04 **Structuurrijke plateaubossen:** Herstel gevarieerde vegetatiestructuur van veldbies-beukenbossen H9110 en beuken-eikenbossen met hulst H9120 (afwisseling open en dicht), verzachten bosrand en herstel natuurlijke boomsamenstelling.
- 8.05 **Vissen en waterplanten:** Herstel waterkwaliteit en morfodynamiek voor vissen (rivierdonderpad H1163 en beekprik H1096) en beken en rivieren met waterplanten (waterranonkels) H3260_A; het gaat daarbij om voldoende variatie in samenstelling en structuur bedding met luwe plekken.

In het Natura 2000 doelendocument in hoofdstuk 3 Aanpak wordt een nadere toelichting gegeven waarom kernopgaven zijn gehanteerd. In hoofdstuk 5 worden de kernopgaven beschreven. Voor de duidelijkheid zij opgemerkt dat als in een kernopgave sprake is van herstel van een bepaald habitatype of soort, dit niet per definitie hoeft te betekenen dat het doel van het betreffende habitatype of soort in ieder gebied waar de kernopgave van toepassing is ook op

herstel staat. De formulering van een doel op gebiedsniveau wordt mede bepaald door de huidige kwaliteit in het gebied en de mogelijkheden tot verbetering in het betreffende gebied in relatie tot de mogelijkheden tot verbetering in andere gebieden (o.a. het principe van strategisch lokaliseren is hiervoor toegepast.

In het Natura 2000 doelendocument in hoofdstuk 3 Aanpak wordt een nadere toelichting gegeven op het principe van strategisch lokaliseren.

Instandhoudingsdoelen

De instandhoudingsdoelen omvatten de algemene doelen die voor elk gebied van toepassing zijn, de doelstellingen voor de opgenomen habitattypen, soorten, broedvogels en niet-broedvogels en de zogenoemde complementaire doelen voor deze categorieën.

Algemene doelen

Voor alle gebieden is een aantal zogenoemde algemene doelen geformuleerd. Doelen betrekking hebbende op:

- de bijdrage van het Natura 2000 gebied aan de biologische diversiteit van de Europese Unie,
- de bijdrage van het Natura 2000 gebied aan de samenhang van het Natura 2000 netwerk;
- de ruimtelijke samenhang van het Natura 2000 gebied met zijn omgeving;
- de natuurlijke kenmerken en de samenhang van de ecologische structuur en de functies van het gebied en
- de gebiedsspecifieke ecologische vereisten voor de duurzame instandhouding.

Algemene doelen

Behoud van de bijdrage van het Natura 2000 gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en soorten binnen de Europese Unie.

Behoud van de bijdrage van het Natura 2000 gebied aan de ecologische samenhang van het Natura 2000 netwerk zowel binnen Nederland als binnen de Europese Unie.

Behoud en waar nodig herstel van de ruimtelijke samenhang met de omgeving ten behoeve van de duurzame instandhouding van de in Nederland voorkomende natuurlijke habitats en soorten.

Behoud en waar nodig herstel van de natuurlijke kenmerken en van de samenhang van de ecologische structuur en functies van het gehele gebied voor alle habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd.

Behoud of herstel van gebiedsspecifieke ecologische vereisten voor de duurzame instandhouding van de habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd.

Habitattypen

De instandhoudingsdoelen bestaan uit een formulering van een **doel** en een **toelichting** daarop. De doelen zijn kwalitatief beschreven in termen van uitbreiding of behoud oppervlakte en verbetering of behoud kwaliteit (habitattypen).

H91E0	*Bossen op alluviale grond met <i>Alnus glutinosa</i> en <i>Fraxinus excelsior</i> (Alno-Padion, <i>Alnion incanae</i>, <i>Salicion albae</i>)
Doel	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit vochtige alluviale bossen, <i>beekbegeleidende bossen</i> (subtype C).
Toelichting	Het habitatype vochtige alluviale bossen, <i>beekbegeleidende bossen</i> (subtype C) komt op veel locaties op de Veluwe voor, maar in de meeste gevallen slechts over een geringe oppervlakte en met matige kwaliteit. Langs de natuurlijke beken (Hierdense beek) en op de overgang naar het IJsseldal (Middachten) liggen grotere en kwalitatief betere voorbeelden. Voor duurzaam behoud van de levensgemeenschap binnen het gebied, is het van belang dat oppervlakte en kwaliteit toenemen.

De **volledige naam** van het habitatype is in vet in de titel weergegeven. De **verkorte naam** (met subtype(n)) staat standaard vermeld in de eerste of tweede regel van de toelichting en is in de

doelformulering alleen opgenomen als het doel slechts op één of enkele van de subtypen van het betreffende habitattype van toepassing is.

Voor grotere gebieden is in een aantal situaties een doel m.b.t. verspreiding van een habitattype geformuleerd.

H2320	Psammofiele heide met <i>Calluna</i> en <i>Empetrum nigrum</i>
Doel	Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit.
Toelichting	Het habitattype binnenlandse kraaiheibegroeiingen verkeert landelijk in een gunstige staat van instandhouding. De Veluwe begroeiingen zijn van speciaal belang omdat ze zich aan de rand van het areaal van het type bevinden.

In bijlage 9.2.3. van het Natura 2000 doelendocument is een overzicht van de namen van de habitattypen opgenomen. In het Natura 2000 profielendocument zijn de betreffende habitattypen nader omschreven.

Voor habitattypen die marginaal in een gebied aanwezig zijn (zogenoemde **D-aanmelding** in de database) én als thans de inschatting is gemaakt dat het gebied ook op termijn een insignificante bijdrage kan leveren, is **geen doelstelling** is opgenomen. Hiervan is slechts uitzonderingsgewijs gebruik gemaakt. In de meeste situaties is ervoor gekozen om het betreffende habitattype uit de database te verwijderen (*zie verder onder Natura 2000 database*).

Voor een aantal habitattypen is een **ten gunste formulering** toegepast, dat wil zeggen dat is toegestaan dat het type in oppervlakte achteruitgaat ten gunste van een ander habitattype zoals expliciet aangegeven in het doel. Dit geldt bijvoorbeeld voor H7120 herstellende hoogvenen ten gunste van H7110 actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A) of H2160 duindoornstruwelen ten gunste van H2130 grijze duinen of H2190 vochtige duinvalleien. Dit is doorgaans alleen toegepast als het doel van het betreffende habitattype op behoud was ingesteld en de profiterende habitattypen op uitbreiding (oppervlakte).

Er is gekozen voor deze oplossing voor gebieden waar de inschatting is gemaakt dat er onvoldoende 'ruimte' is binnen het betreffende Natura 2000 gebied. De 'of'-formulering wordt gehanteerd om expliciet te maken dat de toegestane achteruitgang in oppervlakte ten gunste van ten minste één van de genoemde profiterende is toegestaan.

H7120	Aangetast hoogveen waar natuurlijke regeneratie nog mogelijk is
Doel	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit. Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitattype H7110 actieve hoogvenen, <i>hoogveenlandschap</i> (subtype A) is toegestaan.
Toelichting	Het huidige areaal van het habitattype herstellende hoogvenen is door vervening en verdroging sterk aangetast. Herstel van het oorspronkelijke oppervlak is niet meer mogelijk. De ligging in een "zadel" van het dekzandlandschap maakt herstel een realistisch doel, waarbij de overgangen naar de droge en natte heide zowel faunistisch als floristisch soortenrijke gradiëntzones vormen, met onder andere slenkgemeenschappen en veenbossen. De heidevegetaties en de bossen op het verdroogde hoogveen worden niet tot habitattypen H4010 vochtige heiden, hogere zandgronden (subtype A) en H91D0 hoogveenbossen gerekend, maar maken onderdeel uit van herstellende hoogvenen.

Paragraaf 3.3 van het Natura 2000 doelendocument geeft nadere informatie over deze zogenoemde ten gunste formuleringen.

Soorten

De doelen van de soorten zijn uitgedrukt in behoud of uitbreiding omvang en behoud of verbetering kwaliteit leefgebied voor behoud of uitbreiding populatie.

H1340	*Noordse woelmuis
Doel	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie.
Toelichting	De noordse woelmuis komt hier slechts in een gering deel van het (potentieel) geschikte leefgebied voor langs de Friese IJsselmeerkust. De soort, die landelijk in een zeer ongunstige staat van instandhouding verkeert, wordt in Friesland met uitsterven bedreigd. Uitbreiding van het leefgebied is van belang om hier een levensvatbare populatie te behouden.

Voor de plantensoorten is niet het begrip 'leefgebied', maar het begrip 'biotoop' gehanteerd.

H1614   **Kruipend moerasscherf**

Doel   Behoud omvang en kwaliteit biotoop voor uitbreiding populatie.

Toelichting   Het betreft hier momenteel een van de relatief grotere vindplaatsen van het kruipend moerasscherf in ons land. Door natuurontwikkeling is het biotoop van de soort fors uitgebreid, de soort heeft zich ook al gevestigd in dit nieuwe gebied. Uitbreiding van de populatie kruipend moerasscherf is noodzakelijk om de soort duurzaam in het gebied te kunnen behouden.

Met de gekozen formulering '....omvang en .....kwaliteit leefgebied voor .... populatie' is beoogd te benadrukken dat leefgebied in een concreet gebied de bepalende factor is.

Voor grotere gebieden is in een aantal situaties een doel m.b.t. verspreiding van soorten geformuleerd.

H1083   **Vliegend hert**

Doel   Uitbreiding verspreiding, uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie.

Toelichting   In ons land is de Veluwe het belangrijkste kerngebied voor het vliegend hert. De soort komt vooral voor in de omgeving van Vierhouten, Elspeet, Hoog Soeren en ten westen van Apeldoorn. Op de zuidoostelijke Veluwe is de soort bekend van de omgeving van De Steeg.

Slechts voor een beperkt aantal soorten zijn **aantallen** genoemd **in het doel**. Het betreft de soorten: gevlekte witsnuitlibel, gaffellibel, pimpernelblauwtje, donker pimpernelblauwtje en de gewone zeehond (in het Deltagebied). Het gehanteerde aantal staat voor de omvang van een duurzame populatie en/of de populatieomvang nodig voor de realisering van het Natura 2000 doel op landelijk niveau. Bij de formulering van het doel is voor de libellen rekening gehouden met de potentiële bijdrage van een gebied. Zo is het doel voor de gevlekte witsnuitlibel in de duinen lager gelegd dan voor de gebieden in het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden. Vooral nog is de inschatting dat de populaties in de duinen een minder duurzaam karakter hebben.

H1037   **Gaffellibel**

Doel   Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud duurzame populatie van ten minste 150 volwassen individuen.

Toelichting   De gaffellibel heeft landelijk een zeer ongunstige staat van instandhouding door het tekort aan gebieden en de landelijk te geringe populatiegrootte. De populatie betreft de enige thans in Nederland aanwezige populatie van de gaffellibel. Het beoogde behoud van de populatie (met het voor een duurzame populatie minimaal noodzakelijke aantal dieren) is gebaseerd op het realiseren van een landelijk gunstige staat van instandhouding.

Voor de gewone zeehond is een doel op het niveau van het Deltagebied geformuleerd. Hiervoor is gekozen omdat voornamelijk onduidelijk is hoe de verdeling van de populatie over de Delta zal verlopen.

H1365   **Gewone zeehond**

Doel   Behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie ten behoeve van een regionale populatie van ten minste 200 exemplaren in het Deltagebied.

Toelichting   De gewone zeehond is landelijk in een gunstige staat van instandhouding, maar Zuidwest-Nederland herbergt geen levensvatbare populatie. Het streven voor de Delta is een regionale populatie van tenminste 200 exemplaren, waarbij de Voordelta de grootste bijdrage levert. Hiertoe zal het areaal rustig gebied moeten toenemen en dient het gebied geschikt te worden voor voortplanting.

Voor soorten geldt dezelfde behandeling als voor habitattypen t.a.v. zogenoemde **D-aanmeldingen** in de database.

In de **toelichting** op het doel voor de soorten kan een toelichting worden gegeven op de **staat van instandhouding** van een soort op landelijk of op gebiedsniveau en de **functie van het gebied** voor een soort. Zo wordt bijvoorbeeld voor trekvisser aangegeven of sprake is van een doortrek- of opgroeigebied van een soort. Voor de goede orde zij opgemerkt dat deze toelichtingen niet uitputtend zijn. Een verdere uitwerking van de functie van een bepaald gebied voor een bepaalde soort zal in het kader van de Natura 2000 beheersplannen moeten plaatsvinden.

H1102	Elft
Doel	Behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie.
Toelichting	Het Haringvliet is als doortrek- en opgroeigebied van groot (potentieel) belang voor de elft. Vroeger bevonden zich paai-populaties bovenstrooms (buiten Nederland). Er zijn concrete aanwijzingen dat in de Boven-Rijn (D) nog een kleine populatie voorkomt. De gewenste verbetering kwaliteit leefgebied heeft betrekking op onder andere verbinding met het Natura 2000 gebied Voordelta, zoals voorgesteld in de vorm van de 'Kier'.

Broedvogelsoorten

De doelen van de broedvogelsoorten zijn uitgedrukt in behoud of uitbreiding omvang en behoud of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste xx paren.

A295 Rietzanger

Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 220 paren.
Toelichting	De rietlanden in de Groote Wielen herbergen één van de sleutelpopulaties van de rietzanger in het Friese merengebied. In de periode 1993-97 werden jaarlijks 100 - 125 paren vastgesteld. Voor de periode 1999-2003 wordt het gemiddeld aantal paren geschat op 220. Gezien de landelijke gunstige staat van instandhouding met betrekking tot de populatie omvang, is behoud voldoende. Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

Voor de doelen die aangeven dat het leefgebied nog niet op orde is, is gekozen voor een **'en/of' formulering**. Daarmee wordt op het niveau van de Natura 2000 beheersplannen 'ruimte gelaten' om te bepalen of ingezet wordt op uitbreiding omvang én verbetering kwaliteit leefgebied of dat wordt ingezet op alleen verbetering kwaliteit of alleen uitbreiding omvang leefgebied.

A151 Kempphaan

Doel	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 10 paren.
Toelichting	De kempphaan is van oorsprong een talrijke broedvogel van vochtige tot natte graslanden met in 1980 nog een populatie van 68 paren. De populatie is, in lijn met de algehele tendens in Nederland, sterk afgenomen. Na 1997 zijn er geen paren meer vastgesteld. Gezien de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding is uitbreiding van de populatie gewenst. Het gebied levert onvoldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie, maar draagt wel bij aan de draagkracht in de regio Friese merengebied ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie.

De **aantallen** zoals weergegeven **in het doel** zijn doorgaans gebaseerd op of afgeleid van gegevens van SOVON/CBS. De formulering van de doelen voor de broedvogels is gebaseerd op het landelijk noodzakelijke aantal en omvang van sleutelpopulaties voor het duurzaam voortbestaan van de soort. Bij behoud is bij het vaststellen van het aantal uitgegaan van de vijfjaarlijkse gemiddelden over de periode van 1999/2000-2003/2004.

Voor broedvogels geldt net als voor soorten dat het aantal staat voor de draagkracht van het gebied. Of de betreffende aantallen in het gebied blijven of zullen gaan voorkomen, is in belangrijke mate afhankelijk van de omvang en de kwaliteit van het leefgebied.

Voor de **korhoen** wordt om teltechnische redenen niet het aantal paren genoemd maar het **aantal hanen**.

A107 Korhoen

Doel	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van tenminste 40 hanen.
Toelichting	De Sallandse Heuvelrug is het laatste broedgebied van de korhoen in Nederland. De populatieomvang wordt bepaald aan de hand van het aantal hanen. Ondanks intensieve beheersmaatregelen neemt de stand niet toe: na 1997 (32 hanen) is juist een duidelijke terugval opgetreden resulterend in een dieptepunt in 2002 van slechts 8 hanen. In de periode 2003-2005 werden jaarlijks 13-15 hanen geteld. Gezien de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding is uitbreiding van de populatie gewenst. Het gebied heeft in potentie voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

Voor de systematiek bij de formulering van de broedvogeldoelen wordt verwezen naar het Natura 2000 doelendocument.

De SOVON/CBS-gegevens staan in het Rapport Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON Vogelonderzoek Nederland & Centraal Bureau voor de Statistiek, 2006.

In de **toelichting op het doel** wordt ingegaan op het verloop van de populatie-ontwikkeling, daarnaast wordt aangegeven of het gebied voldoende draagkracht heeft voor een sleutelpopulatie of kan gaan leveren, of dat het gebied een bijdrage levert aan een (bepaalde) regionale sleutelpopulatie. Als sprake is van een geïsoleerde lokale populatie wordt dat ook aangegeven. Verder kan in de toelichting worden ingegaan op de relatieve bijdrage van een gebied en op de landelijke staat van instandhouding.

Voor een aantal broedvogelsoorten, waarvan de populatie sterk groeiend is, zoals voor de lepelaar, is gewerkt met het begrip **voorlopig maximum**. Voor nadere uitleg zie Verklarende woordenlijst.

A034	Lepelaar
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 20 paren.
Toelichting	Het eerste broedgeval van de lepelaar vond plaats in 1995. Het (voorlopig) hoogste aantal paren werd vastgesteld in 2002: 28 paren. De kolonie bevindt zich op de Spuitkop, een voormalige plaat die door opspuitingen in 1983 permanent boven water is komen te liggen. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding is behoud voldoende. Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

Voor de soorten porseleinhoen (A119) en ijsvogel (A229) is in de toelichting expliciet opgenomen dat het de **draagkracht** betreft **in gunstige jaren**. Dit omdat voor deze soorten door omstandigheden in de winter en het vroege voorjaar grote fluctuaties in de aantallen voorkomen. Het begrip gunstige jaren wordt nader toegelicht in de Verklarende woordenlijst.

A119	Porseleinhoen
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 4 paren.
Toelichting	De porseleinhoen is een jaarlijks voorkomende broedvogel (met 1-4 paartjes) van natte graslanden. Het genoemde aantal heeft betrekking op gunstige jaren. Het gebied levert onvoldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie, maar draagt wel bij aan de draagkracht in de regio Friese merengebied ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie.

Voor een aantal broedvogelsoorten is een **regionaal doel** geformuleerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Dit geldt voor de kluut, bontbekplevier, strandplevier, zwartkopmeeuw, grote stern, visdief en de dwergstern in de. Dit betekent dat de Natura 2000 beheersplannen van de betreffende gebieden binnen een regio op elkaar moeten worden afgestemd. In principe moet in elk gebied voldoende leefgebied voor de redelijkerwijs te verwachten verdeling van de broedpopulaties beschikbaar zijn.

A132	Kluut
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor de populatie van het Deltagebied van ten minste 2.000 paren.
Toelichting	De kluut is van oudsher een broedvogel waarvoor de Koudekerkse Inlage een grote bijdrage leverde in de 80-er jaren (maximaal 109 paren). De populatie is in de 80-er en 90-er jaren redelijk stabiel gebleven met een lichte inzinking halverwege de 90-er jaren (minimum 136 paren in 1996), waarna een gestage toename is opgetreden tot 389 paren in 2003. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding van de populatie is behoud voldoende. De sleutelpopulatie is alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied.

Daarnaast is tevens voor de aalscholver (A017) in het IJsselmeergebied een regiODOEL toegepast, mede doordat individuen voorkomend in het IJsselmeer, Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen afhankelijk zijn van hetzelfde foerageergebied.

A017	Aalscholver
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied als bijdrage aan de draagkracht voor de populatie van het IJsselmeergebied van ten minste 8.000 paren.
Toelichting	De sleutelpopulatie is alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Naast de duizenden aalscholvers die vanuit kolonies in omliggende Natura 2000 gebieden voedsel komen zoeken, is er sedert 1990 ook een kolonie gevestigd

binnen de grenzen van het gebied in De Ven bij Enkhuizen. Deze kolonie groeit gestaag en bereikte in 2003 het (voorlopig) maximum van 4.100 paren. Daarmee was het één van de grootste kolonies van Nederland. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding is behoud voldoende. Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

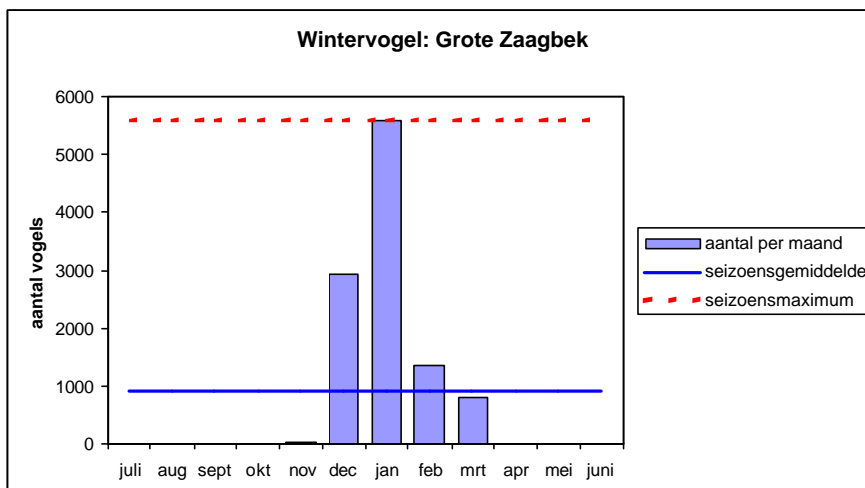
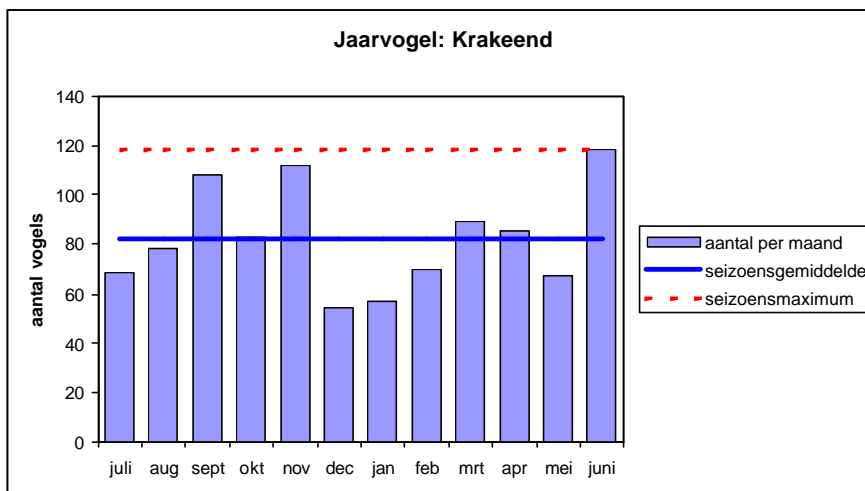
Niet-broedvogelsoorten

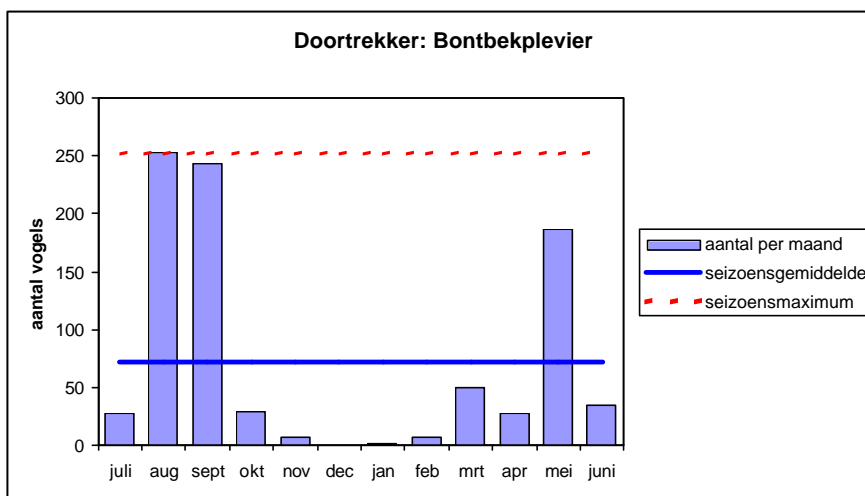
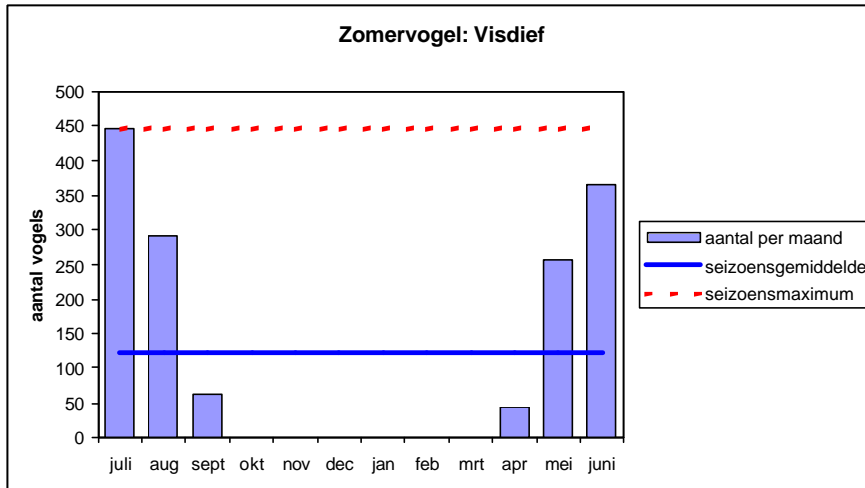
De doelen van de niet-broedvogels zijn uitgedrukt in behoud of uitbreiding omvang en behoud of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld xx vogels. Bij niet-broedvogels kan het gaan om vogels die in het gebied foerageren of slapen, of om vogels die voor beide activiteiten van het gebied gebruik maken. De gehanteerde aantallen geven een indicatie van de draagkracht van een concreet gebied.

De genoemde aantal kunnen worden uitgedrukt in **seizoensgemiddelden** of **seizoensmaximum**. Welk gemiddelde is gekozen is afhankelijk van de beschikbaarheid van telgegevens. In uitzonderingssituaties is het **midwinter-gemiddelde** (gemiddelde aantallen in januari) gehanteerd (alleen voor eider (A063) en zwarte zee-eenden (A065)).

Voor de aantallen is seizoensgemiddelde gehanteerd als het gemiddelde over twaalf opeenvolgende maanden van juli t/m juni van het volgend jaar. De in de doelen aangegeven seizoensgemiddelden zijn gebaseerd op gemiddelden van zulke waarden over een reeks van seizoenen; bij behoudsopgaven betreft het meestal de seizoenen 1999/2000 t/m 2003/2004. Een seizoensmaximum is de hoogste van de maandelijkse waarden in het seizoen. De weergegeven seizoensmaxima zijn eveneens gemiddelden over de achtereenvolgende maxima van een reeks van jaren.

Aangezien het hier niet-broedvogels betreft die vaak vooral in een bepaald deel van het seizoen in ons land verblijven, betekent dit dat gedurende bepaalde maanden gemiddeld meer vogels in een gebied voorkomen dan het seizoensgemiddelde aangeeft. Aan de hand van onderstaande voorbeelden wordt dit geïllustreerd.

Nadere informatie over het seizoenspatronen van niet-broedvogels is opgenomen in het Natura 2000 profielendocument.

Doorgaans wordt één **aantal** omschreven in het doel, dat is van toepassing op de functie van het gebied: foerageer- of slaappleaatsfunctie, danwel foerageer én slaappleaatsfunctie. Daarnaast kan het voorkomen, wanneer voldoende gegevens voor handen zijn, dat voor beide functies apart een aantal in het doel is opgenomen.

In het geval dat er **één aantal** in het doel wordt genoemd kan het aantal in het doel **van toepassing zijn op de foerageer- én de slaappleaatsfunctie**. Daarbij doen zich de volgende situaties voor, waarvoor in de toelichting de volgende formuleringen worden gehanteerd:

1. 'o.a. een functie als slaappleaats en als foerageergebied': Dit geldt voor soorten die groepsgewijs slapen of rusten (overtijen), en waarbij geen gegevens bekend zijn die aangeven dat de slaappleaatsfunctie de foerageerfunctie aantalsmatig overtreft.
2. 'o.a. als foerageergebied': Dit geldt voor soorten die individueel slapen of rusten, of voor soorten die buiten het betreffende Natura 2000 gebied groepsgewijs slapen (bijv. grasland waar overdag ganzen grazen).
3. 'o.a. als slaappleaats': Dit geldt voor soorten die groepsgewijs slapen of rusten (overtijen) in het betreffende gebied, maar die elders foerageren, bijv. hoogveengebieden als slaappleaats voor ganzen.

Wanneer de aantallen slechts voor één van beide functies gelden wordt dit expliciet in de toelichting aangegeven.

Hieronder volgen een aantal voorbeelden:

A050	Smient
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 10.300 vogels (seizoensgemiddelde).
Toelichting	Aantallen smienten zijn van nationale en internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort o.a. een functie als slaappleaats en als foerageergebied. De draagkrachtindicatie heeft betrekking op de slaappleaatsfunctie. Het IJsselmeer is het zesde gebied in Nederland (binnen het Natura 2000 netwerk) op grond van seizoensgemiddelden. De smient is een overwinteraar en vooral aanwezig van oktober-maart, zowel langs de Friese westkust als langs de kusten van Noord Holland (m.n. Andijk). Er is een relatie met foerageergebieden op binnendijkse graslanden. Aantallen vertonen een doorgaande toename, vooral in september-november. Behoud van de huidige situatie is voldoende gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding.
A056	Slobeend
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 100 vogels (seizoensgemiddelde).
Toelichting	Aantallen slobenden zijn van internationale betekenis. Het gebied heeft o.a. een functie als foerageergebied. De data zijn nog niet geschikt voor een trendanalyse. Handhaving van de huidige situatie is voldoende want de landelijke staat van instandhouding is gunstig.
A151	Kemphaan
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 6.300 vogels (seizoensmaximum).
Toelichting	Aantallen kemphanen zijn van grote nationale betekenis. Het gebied heeft o.a. een functie als slaappleaats. Het gebied levert als slaappleaats de grootste relatieve bijdrage, na het IJsselmeer (Friese kust). Handhaving van de huidige situatie is voldoende omdat de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding is gebaseerd op afname van de internationale populatie.

Zoals hierboven aangegeven wordt in uitzonderingssituaties, voor de eider (A063) en zwarte zee-eend (A065) voor het aantal het midwintergetal gehanteerd:

A063	Eider
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 2.500 vogels (midwinter aantal).
Toelichting	Aantallen eiders zijn van nationale betekenis. Het gebied heeft o.a. een functie als foerageergebied. Aantallen liggen weliswaar in de schaduw van die van het Waddengebied, maar de Voordelta is belangrijk binnen het Deltagebied met drie kwart van de eiders (de rest grotendeels in de Oosterschelde). De trend in aantallen heeft een negatieve tendens maar is niet significant door fluctuatie in relatie tot lage aantallen. Door onvolledigheid van de oudere tellingen (hoge percentages bijschatting in de trendgegevens) is een relatie met de situatie in de Waddenzee niet uit te sluiten. Jaar op jaar fluctuaties worden veroorzaakt door al of niet aanwezig zijn van grote winterconcentraties van enkele duizenden vogels. Deze fluctuaties vertonen overeenkomst met die van de zwarte zee-eend (A065) en zijn wellicht verbonden aan jaarlijkse verschillen in beschikbaarheid van schelpdieren ter plaatse. De recente afname zou, net als die in de Noordzeekustzone, een teken kunnen zijn van herstel van de voedselsituatie in de Waddenzee. Behoud van de huidige situatie is voldoende, de waarschijnlijke oorzaak van de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding is niet gelegen in dit gebied.

Als onvoldoende gegevens beschikbaar zijn, is in een aantal situaties in het doel **geen aantal opgenomen**.

A001	Roodkeelduiker
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied.
Toelichting	Aantallen roodkeelduikers zijn waarschijnlijk van grote nationale betekenis. Het gebied heeft o.a. een functie als foerageergebied. De verspreiding in Nederland is grotendeels beperkt tot de kustgebieden van de Noordzee, waarbij de Voordelta veelal verreweg de grootste aantallen herbergt. In de reguliere tellingen is deze soort slecht vertegenwoordigd, maar recent lijken de aantallen landelijk te zijn toegenomen. Hotspot is het Brouwershavense Gat, waar 's winters steeds hogere aantallen verblijven. Behoud van de huidige situatie is voldoende, op landelijk niveau is geen herstelopgave geformuleerd.

Daarnaast is het mogelijk dat **voor beide functies een afzonderlijk aantal** in het doel is **opgenomen**, dit geldt alleen wanneer hiervoor voldoende gegevens voorhanden zijn. De draagkrachtschatting is namelijk niet voor alle functies even goed te beschrijven met behulp van de reguliere tellingen, omdat die altijd overdag plaatsvinden. Het belang van een gebied dat vooral als nachtelijke slaappleaats van belang is, wordt dus onderschat als in het doel alleen een draagkrachtschatting is opgenomen dat op de dagtellingen is gebaseerd. Daarom is in een aantal gevallen een tweede getal toegevoegd, dat specifiek op de nachtelijke slaappleaatsfunctie betrekking heeft. Dit tweede getal is doorgaans minder solide doordat telgegevens beperkt beschikbaar zijn, zo wordt er gewerkt met seizoensmaxima omdat vaak alleen gegevens bestaan uit de voor de soort relevante periode.

A045	Brandgans
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 1.500 vogels (seizoensgemiddelde) voor het foerageergebied en gemiddeld 26.200 (seizoensmaximum) voor het gebied als slaappleaats.
Toelichting	Aantallen brandganzen zijn van nationale en internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort o.a. een functie als foerageergebied en als slaappleaats. Het IJsselmeer is één van de grootste slaappleaatsen in Nederland. De soort is aanwezig van oktober-april, met een accent op februari-april, vlak voor de wegtrek en vrijwel alleen langs de Friese kust. Er is een relatie met foerageergebieden op binnendijkse graslanden. Het aantalsverloop vertoont een positieve trend met een sterke toename in maart en april. Behoud van de huidige situatie is voldoende gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding.

Voor het Deltagebied is niet gewerkt met aantallen voor de omvang van de slaappleaatsen omdat de betreffende gegevens zich daar nog niet toe lenen. In de toelichting op het doel is wel in gegaan op de betekenis van de slaappleaats, waarbij is aangegeven of slaappleaats van regionale of bovenregionale betekenis is.

A045	Brandgans
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 3.100 vogels (seizoensgemiddelde).
Toelichting	Aantallen brandganzen zijn van nationale en internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort o.a. een functie als foerageergebied en als slaappleaats. Recent ook van belang als slaappleaats (regionale betekenis). De draagkrachtschatting heeft alleen betrekking op de foerageerfunctie. Voor de slaappleaatsfunctie zijn geen aantallen bekend. Recent is de populatie sterk in aantal toegenomen ten gevolge van natuurontwikkeling in het kader van Plan Tureluur. Behoud van de huidige situatie is voldoende gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding.

Voor de systematiek bij de formulering van de niet- broedvogeldoelen wordt verwezen naar het Natura 2000 doelendocument.

De SOVON-gegevens staan in het Rapport Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON Vogelonderzoek Nederland & Centraal Bureau voor de Statistiek, 2006.

Naast de duiding van de functie voor het gebied als foerageergebied en/of slaappleaats, is in de **toelichting** op het doel voor de niet-broedvogels opgenomen wat de **nationale en/of internationale betekenis** is van een gebied. De verklaring van de begrippen nationale en internationale betekenis is opgenomen in de verklarende woordenlijst. In de toelichting op de doelen wordt ook ingegaan op het **seizoenpatroon** van de niet-broedvogel in het betreffende gebied, alsmede op de **populatie-ontwikkeling** gedurende de periode 1980-81 t/m 2003-04. Verder wordt in de toelichting op het doel de motivering gegeven waarom een doel op behoud of verbetering staat en wordt ingegaan op de relatieve bijdrage van het betreffende gebied voor een soort.

Als in de toelichting staat dat trendgegevens niet beschikbaar zijn, betekent dit dat uit het betreffende gebied slechts incidentele telgegevens beschikbaar zijn.

Als in de toelichting staat dat de gegevens niet toereikend zijn voor een trendanalyse verklaart dit waarom in het doel bij aantal 'seizoensmaximum' wordt genoemd.

Voor een aantal gebieden en niet-broedvogelsoorten (aantal **viseters** en **tafeleend**) wordt voor de gebieden **Markermeer & IJmeer** en **IJsselmeer** expliciet in de toelichting op het doel aangegeven dat er onzekerheden zijn m.b.t. tot de ontwikkeling van de kwaliteit van het leefgebied (en aantalsontwikkeling). Daarbij is aangegeven dat de mogelijkheden voor verbetering kwaliteit leefgebied nader worden onderzocht alvorens het doel wordt bijgesteld.

A005	Fuut
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 1.300 vogels (seizoensgemiddelde).
Toelichting	In het bijzonder voor dit gebied geldt dat er onzekerheden zijn met betrekking tot de ontwikkelingen van de kwaliteit van het leefgebied, deze onzekerheid betreft daarmee ook de te verwachten aantalsontwikkeling. Mogelijkheden voor verbetering kwaliteit leefgebied worden nader onderzocht, alvorens het doel wordt bijgesteld. Verbetering van het leefgebied is nodig voor het behalen van een landelijk gunstige staat van instandhouding, maar is gezien de vermoedelijke oorzaken van de afname van spiering mogelijk niet realistisch. Aantallen futen zijn van nationale betekenis en waren in de periode 1993-97 ook van internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort o.a. een functie als foerageergebied. Het IJsselmeer levert de grootste bijdrage in Nederland na de Grevelingen (voorheen gebied met grootste bijdrage) en is vooral van belang in de maanden augustus-oktober (ruiperiode). Voorheen vormde het IJsselmeer een belangrijke ruiconcentratie van ca. 10.000 vogels voor de Friese zuidwesthoek, deze populatie is in de loop van de jaren negentig nagenoeg verdwenen. Een nieuwe concentratie heeft zich in de ruitijd ontwikkeld aan de andere kant van het meer, met een zwaartepunt ten noorden van Enkhuizen, maar de aantallen zijn aanzienlijk lager (ca. 1000). De afname komt overeen met die van andere viseters en is geconcentreerd rond 1992, toen het bestand van de belangrijkste prooi-soort, spiering, afnam en het doorzicht van het water in de ruiperiode verslechterde.

Voor **schelpdiereters in de Oosterschelde** is gezien de problematiek van de “zandhonger” en de daarmee samenhangende achteruitgang van het leefgebied in de toelichting op het doel expliciet opgenomen dat de draagkracht van het gebied (seizoensgemiddelde) is gecorrigeerd met een verwachte afname van de platen en slikken met ongeveer 50 ha per jaar. Verder is in de toelichting opgenomen dat het streven er op is gericht om deze achteruitgang zoveel mogelijk ‘te remmen’ en dat derhalve onderzocht zal worden welke maatregelen redelijkerwijs genomen zullen worden.

A132	Kluut
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 510 vogels (seizoensgemiddelde).
Toelichting	Ondanks de bijdrage van de Oosterschelde aan de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding is gekozen voor behoud, omdat herstel gezien de “zandhonger” niet realistisch wordt geacht. Het doel is afgestemd op een verwachte afname van platen en slikken met ongeveer 50 ha per jaar. Om deze achteruitgang zoveel mogelijk ‘te remmen’ zal onderzocht worden welke maatregelen redelijkerwijs genomen kunnen worden. Aantallen kluten zijn van nationale en internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort o.a. een functie als foerageergebied en als slaapplek. De draagkrachtschatting heeft betrekking op beide functies. Het gebied levert de grootste bijdrage na de Waddenzee. De populatie vertoonde een recente toename in het voorjaar door toegenomen broedvogelpopulaties in natuurontwikkelingsgebieden Prunje en Scherpenissepolder.

Ook voor een aantal niet-broedvogels is een **‘ten gunste formulering’** toegepast. Dit gaat met name om soorten als de kolgans, grauwe gans, brandgans of smient waarbij de omvang van het foerageergebied achteruit mag gaan ten gunste van bijvoorbeeld habitatype H6120 stroomdalgraslanden of H91F0 droge hardhoutoibossen. Een ten gunste formulering kan ook zijn gehanteerd ten gunste van broedvogels als de porseleinhoen (A119) of de kwartelkoning (A122).

A041	Kolgans
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 5.500 vogels (seizoensgemiddelde). Enige achteruitgang in omvang foerageergebied ten gunste van habitatypen H3270 slikkige rivieroever, H6120 stroomdalgraslanden, H91E0 vochtige alluviale bossen, zachthoutoibossen (subtype A), soorten rivierprik H1099 of broedvogelsoorten, A119 porseleinhoen of A122 kwartelkoning is toegestaan.
Toelichting	Aantallen kolganzen zijn van nationale en internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort o.a. een functie als foerageergebied en als slaapplek. Sinds begin jaren tachtig is de populatie sterk toegenomen..

Voor de soorten tafeleend en kuifeend is voor het gebied Veluwerandmeren, gezien de bijzondere betekenis van het gebied voor het habitattype H3140 kranwierwateren, een ten gunste formulering voor dit habitattype opgenomen.

A059	Tafeleend
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 6.600 vogels (seizoensgemiddelde). Enige achteruitgang in omvang foerageergebied ten gunste van H3140 kranwierwateren is toegestaan.
Toelichting	Aantallen tafeleenden zijn van internationale en grote nationale betekenis. Het gebied heeft o.a. een functie als foerageergebied. Het gebied levert de grootste bijdrage in Nederland. De soort is vooral aanwezig in oktober-februari, met een sterke piek in november. De populatie is sterk toegenomen tussen 1992 en 1998 als reactie op het ecologisch herstel en het groeiende voedselaanbod van kranwieren en driehoeksmosselen. Aanvankelijk kwamen relatief lage dichtheden voor in het Drontermeer en Nuldernauw, later zijn aantallen toegenomen en sinds 1998 fluctuerend. De toename in de Veluwerandmeren ging samen met een forse afname in het Markermeer en IJsselmeer, terwijl de totale aantallen in het IJsselmeergebied constant bleven (bij een landelijk dalende trend). Afname van huidige aantallen is toegestaan wanneer verdere verbetering van de waterkwaliteit via uitbreiding van kranwier op grotere diepte ten koste gaat van de beschikbaarheid van driehoeksmosselen. Behoud van de huidige situatie is voldoende, de waarschijnlijke oorzaak van de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding is niet gelegen in dit gebied. Mogelijkheden voor verbetering kwaliteit leefgebied worden nader onderzocht alvorens het doel op herstel wordt gesteld.

Complementaire doelen

Om een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau te realiseren, zijn voor een beperkt aantal habitattypen en soorten complementaire doelen toegevoegd aan een Natura 2000 gebied. Het betreft alleen habitattypen, soorten en broedvogelsoorten, waarvoor Nederland een bijzondere verantwoordelijkheid heeft. Hiermee kan beter worden gewaarborgd dat op termijn het Natura 2000 doel op landelijk niveau gerealiseerd kan worden, waarbij de opgave voornamelijk wordt neergelegd binnen het Natura netwerk.

Voor het toevoegen van complementaire doelen zijn 2 scenario's mogelijk:

1. Voor habitattypen en soorten met een zeer ongunstige staat van instandhouding of een lage landelijke dekking en/of onvoldoende geografische spreiding voorkomend in een Vogelrichtlijngebied. Idem voor vogelsoorten in een Habitatrictlijngebied (categorie 1).
2. Voor habitattypen en soorten met een zeer ongunstige staat van instandhouding en goede kansen voor ontwikkeling van een habitattype of vestiging van een populatie (categorie 2).

De soorten en habitattypen waarvoor complementaire doelen zijn geformuleerd staan per definitie niet vermeld in de database. Dit betekent dat over deze doelen, voor de concrete gebieden, ook niet naar de Europese Commissie gerapporteerd hoeft te worden. Dit laat onverlet dat van Nederland verwacht wordt dat zij in het kader van de rapportageverplichtingen wel de informatie geeft over de staat van instandhouding én de getroffen maatregelen. Aangezien deze doelen wel de basis vinden in de Natuurbeschermingswet (artikel 10a, lid 3), hebben de complementaire doelen nationaal gezien wel een juridische basis. Deze doelen zijn dan ook opgenomen in de (ontwerp-)aanwijzingsbesluiten én worden dienovereenkomstig ook verder uitgewerkt in de Natura 2000 beheersplannen.

Paragraaf 3.3 van het Natura 2000 doelendocument geeft nadere informatie over het waarom van deze complementaire doelen. In tekstkader 3.3.3. wordt weergegeven voor welke habitattypen en soorten complementaire doelen zijn geformuleerd.

Synopsis

Zoals de naam al impliceert, geeft de synopsis een overzicht van de instandhoudingsdoelen. Alleen de Natura 2000 doelen zijn in de synopsis opgenomen, niet de complementaire doelen. De doelen zijn in een tabel gerangschikt onder habitattypen, soorten, broedvogels en niet-broedvogels. Voor elk type is ook de landelijke staat van instandhouding en de relatieve bijdrage van het gebied aan de landelijke doelstelling weergegeven. Hieronder volgt per onderdeel een uitleg van de gehanteerde symbolen.

Staat van instandhouding

De staat van instandhouding is voor habitattypen en (vogel)soorten op een aantal aspecten gescoord op gunstig, matige ongunstig of zeer ongunstig. Hierbij gaat het bij de habitattypen om aspecten als verspreiding, oppervlakte, kwaliteit en toekomstperspectief en voor de (vogel)soorten om verspreiding, populatie, leefgebied en toekomstperspectief. Het totaal aan scores van deze aspecten bepaalt de staat van instandhouding totaal zoals weergegeven per habitatype of soort in de synopsis.

Scores staat van instandhouding voor habitattypen, soorten, broedvogels en niet-broedvogels:

- + gunstig
- matig ongunstig
- zeer ongunstig

In het Natura 2000 doelendocument kunt u nadere informatie vinden over de staat van instandhouding over de gehanteerde methodiek en de uitkomsten daarvan (Hoofdstuk 3, 4 en bijlage 9.2.). Een nadere toelichting op de beoordeling van de staat van instandhouding is opgenomen in de Natura 2000 profielen.

Relatieve bijdrage

De relatieve bijdrage geeft voor habitattypen en (vogel)soorten een indicatie van het deel van het totaal in Nederland dat (tijdelijk) aanwezig is in een gebied. Hiermee wordt bijvoorbeeld voor een broedvogelsoort als de roerdomp een inschatting gegeven van de bijdrage van een gebied aan de Nederlandse populatie.

De scores relatieve bijdrage habitattypen:

- Geringe oppervlakte (minder dan 2%) en grotendeels matige kwaliteit.
- + Zeer grote oppervlakte (meer dan 15%) en grotendeels van matige kwaliteit;
óf grote oppervlakte (van 2 tot en met 15%);
óf geringe oppervlakte (minder dan 2%) met grotendeels goede kwaliteit.
- ++ Zeer grote oppervlakte (meer dan 15%) en grotendeels goede kwaliteit;
óf bijzondere kwaliteit;
óf bijzondere geografische ligging in combinatie met goede kwaliteit.

De scores relatieve bijdrage soorten:

- Minder dan 2% van de Nederlandse soorten/vogels die in het gebied verblijven;
- + Van 2 tot en met 15% van de Nederlandse soorten/vogels die in het gebied verblijven;
- ++ Meer dan 15% van de Nederlandse soorten die in het gebied verblijven.

De scores relatieve bijdrage vogelsoorten:

- Van minder dan 2% van de Nederlandse soorten/vogels die in het gebied verblijven;
- + Van 2 tot en met 15% van de Nederlandse soorten/vogels die in het gebied verblijven;
- ++ Van 15% tot en met 50% van de Nederlandse soorten/vogels die in het gebied verblijven;
- +++ Meer dan 50% van de Nederlandse vogels die in het gebied verblijven;
- s Gebied heeft alleen een slaappleatsfunctie;
- /s Bijdrage van het gebied als foerageergebied/bijdrage van het gebied als slaappleats;
- s/ Bijdrage van het gebied als slaappleats /bijdrage van het gebied als foerageergebied.

Nadere informatie m.b.t. tot de foerageer- en of slaapplaatsfunctie staat in het Rapport Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON Vogelonderzoek Nederland & Centraal Bureau voor de Statistiek, 2006.

Instandhoudingsdoelen

Voor de doelstellingen worden voor de habitattypen en (vogel)soorten dezelfde symbolen gebruikt die vergelijkbare betekenissen hebben:

- = behoud;
- > uitbreiding of verbetering;
- = (<) behoud, enige achteruitgang 'ten gunste van' is toegestaan.

Voor de habitattypen is een dergelijke beoordeling gegeven voor de aspecten oppervlakte en kwaliteit. Voor de (vogel)soorten gaat het om de onderdelen leefgebied en populatie.

Verklarende woordenlijst (op alfabet)

B Begrenzingssoort

Soorten die zijn benut om de precieze begrenzing van gebieden vast te stellen (o.a. trekvogels bijlage 1 Vogelrichtlijn).

Beheersplan

In een beheersplan wordt omschreven welke maatregelen een beheerder moet treffen en op welke wijze, om de instandhoudingsdoelstellingen van habitattypen en soorten van een gebied te realiseren.

Biogene structuur

Structuren die ontstaan door, en bestaan uit levende en afgestorven organismen. In dit geval heeft het begrip betrekking op het voorkomen van mosselbanken bij habitatype H1110 permanent overstromde zandbanken, *Noordzee-kustzone* (subtype B).

Biotoop

Een door een bepaalde vegetatiestructuur gekenmerkt onderdeel van een landschap, dat door een soort voor alle of een deel van zijn activiteiten wordt gebruikt (hier gehanteerd voor plantensoorten in plaats van leefgebied).

Bijzondere kwaliteit

Een habitatype in een gebied kan een bijzondere kwaliteit bezitten wanneer het type voorkomt in een zeldzame vorm (sterk afwijkende soortensamenstelling of standplaats) of relatief veel zeldzame en/of bedreigde soorten bevat.

Bovenregionale betekenis (van slaappleats)

Slaappleats met een functie voor een vogels uit een foerageergebied dat groter is dan de desbetreffende regio.

Broedgebied

Deel van een leefgebied dat een soort gebruikt om te broeden.

Broedvogel

Vogel die in Nederland tot broeden komt en waarvan ten minste 0.1% van de Europese populatie in Nederland aanwezig is. Een aantal soorten zoals de kempaan heeft zowel de status van broedvogel als niet-broedvogel.

Bronpopulatie

Een populatie van een soort die kan dienen als bron voor uitbreiding van de verspreiding van de soort in de omgeving.

C Complementair doel

Een doelstelling voor een habitatype/soort in een gebied waarvoor het niet is aangemeld, maar waar het habitatype of de soort een dusdanige bijdrage levert of kan gaan leveren dat de landelijke doelstelling van het type kan worden gerealiseerd.

D Doortrekgebied

Gebied dat een soort gebruikt, om van het ene leefgebied naar het andere te komen.

Doortrekker

Vogelsoort die alleen tijdens de voorjaars- en/of najaarstrek in ons land verblijft.

Draagkracht van het gebied

De draagkracht van het gebied geeft het aantal individuen van een soort weer dat het gebied kan handhaven, gebaseerd op de grootte en kwaliteit van het gebied en de verschillende habitatelementen die het voorkomen van de soort mogelijk maken.

Drempelwaarde

Landelijk en regionaal gebruikte waarde bij niet-broedvogels die de ondergrens aangeeft van de fluctuatierange van de desbetreffende populatie in een natuurlijke situatie. Landelijk heeft deze drempelwaarde betrekking op de door SOVON/CBS geschatte maandgemiddelden in de monitoringsgebieden voor watervogels (dus ruimer dan het Natura 2000 netwerk maar bij de meeste soorten lager dan het werkelijk landelijk gemiddelde), regionaal op het door SOVON/CBS bepaalde maandgemiddelde in het geheel van Natura 2000 gebieden in de desbetreffende regio. De landelijke drempelwaarde wordt gebruikt voor het bepalen van de

landelijke staat van instandhouding op onderdeel populatie.

Duurzame populatie

Een populatie van een soort die een kans op uitsterven heeft van minder dan 1% in de komende 100 jaar.

F Foerageergebied

Deel van het leefgebied dat een soort gebruikt om voedsel te zoeken.

G Gunstige jaren

Weersomstandigheden hebben bij een aantal soorten grote invloed op het aantal broedparen. Bij twee soorten fluctueren de aantallen dermate sterk als gevolg van onvoorspelbare weersomstandigheden dat een doelstelling op basis van het gemiddelde niet zinvol is. Het betreft de ijsvogel, waarvan de broedpopulatie in veel gebieden wordt weggevaagd in strenge winters en het porseleinhoen waarvan de populatie in veel gebieden zeer sterk afhangt van een gunstige waterstand in de zomermaanden. De onderkant van de fluctuatie zou vaak op 0 paren uitkomen. Er is gekozen voor een populatie niveau in gunstige jaren. Dit impliceert dat voldoende biotoop aanwezig moet zijn om voor het gestelde aantal paren als broedlocatie te kunnen dienen na milde winters (ijsvogel) of bij gunstige zomerwaterstanden (porseleinhoen).

H Habitatype

Ecosysteemtype op het land of water met karakteristieke geografische, abiotische en biotische kenmerken, die zowel geheel natuurlijk als halfnatuurlijk kunnen zijn. In het Natura 2000 profielendocument wordt expliciet aangegeven welke vegetatietypen en begroeiingen wel of niet onderdeel uitmaken van een habitatype.

Hoogwatervluchtplaats

Plaats waar vogels die in intergetijdegebieden foerageren, zich bij hoogwater verzamelen om te "overtijen" (rusten/slapen).

Hoofdverspreidingsgebied

Belangrijkste gedeelte binnen het geografische verspreidingsgebied van een (vogel)soort of habitatype: het deel waar zich de grootste populatie (of oppervlakte) of de meeste locaties van voorkomen van een soort of habitatype bevinden.

Huidige sleutelpopulatie

Een sleutelpopulatie is van een dusdanige omvang dat, gegeven een geringe uitwisseling met de omgeving, de kans op uitsterven klein is¹ Bij het stellen van doelen in individuele Natura 2000 gebieden wordt in de toelichting aangegeven of een sleutelpopulatie wordt nagestreefd in dat gebied en hoe groot de omvang van de sleutelpopulatie in dat gebied ten minste zou moeten zijn. Vaak ligt het doel in een individueel gebied boven het niveau dat minimaal nodig is voor een sleutelpopulatie. Daarom wordt steeds gesproken van "behoud van de huidige sleutelpopulatie van ten minste xx paren".

I Internationale betekenis

Een gebied is voor een niet-broedvogelsoort van internationale betekenis als het maximum per seizoen aanwezige aantal, gemiddeld over vijf jaar, meer dan 1% bedraagt van de geschatte omvang van de relevante internationale populatie (volgens Wetlands International). Dit is tevens een criterium geweest voor de aanwijzing van beschermde gebieden. Een gebied is van grote internationale betekenis als sprake is van 15-50% van de internationale populatie. Is sprake van meer dan 50% dan is een gebied voor niet-broedvogels van zeer grote internationale betekenis. De kwalificatie "niet van internationale betekenis" in de toelichting op de doelen heeft alleen betrekking op deze definitie.

Bij broedvogels is de internationale betekenis afgelezen uit het aantal paren dat in Nederland broedde rond 2000 (op basis van de SOVON broedvogelatlas) in relatie tot de broedpopulatie in de Europese Gemeenschap rond 2000 (Rapportage van BirdLife International)². Gebruikte schaal: - minder dan 2%, + van 2 tot en met 15%, ++ van 15-50%, +++ meer dan 50%.

---

¹ Reijnen, M.J.S.M., H. Kuipers & R. Pouwels (2006) Optimalisatie ruimtelijke samenhang Ecologische Hoofdstructuur: ruimtecondities voor duurzaam behoud biodiversiteit diersoorten. Alterra rapport 1296, WUR Alterra, Wageningen. (in druk)

Optimalisatie Ecologische Hoofdstructuur is een uitgave van het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP). Hoofdauteurs: G.W. Lammers, A. van Hinsberg, W. Loonen, M.J.S.M. Reijnen, M.E. Sanders. Milieu- en Natuurplanbureau Rapport nr 408768003

² BirdLife International (2004) Birds in the European Union: a status assessment. Wageningen, The Netherlands: BirdLife International.

K Kerngebied

Gebied binnen het hoofdverspreidingsgebied van een soort of habitattypen, waar zich een grote populatie van een soort of oppervlakte van een habitattypen bevindt .

Kernopgave

Kernopgaven geven per Natura 2000 landschap de belangrijkste bijdrage en verbeteropgaven weer op basis van aangewezen habitattypen en soorten.

Kwalificerende soort

De kwalificerende soort, ook wel "selectie" soort, is gebruikt voor de selectie van de gebieden t.b.v. de aanwijzing van de Vogelrichtlijngebieden.

Kwaliteit

De structuurkenmerken en het functioneren van de ecosystemen die tot een habitattypen worden gerekend. Structuurkenmerken omvatten bijvoorbeeld aspecten als vegetatiestructuur (verticale structuur) en afwisseling van hoge en lage begroeiingen en open plekken (horizontale structuur), terwijl het onderdeel functie omvat in hoeverre het ecosysteem goed functioneert, oftewel in hoeverre de abiotische en biotische condities dermate op orde zijn dat de verschillende karakteristieke soorten(groepen) in voldoende mate vertegenwoordigd zijn.

L Landelijke minimum populatie

Hiermee wordt bij broedvogels bedoeld op het minimaal aantal noodzakelijke broedparen voor een duurzame landelijke populatie. Essentieel in het voortbestaan van de nationale populatie is het voorhanden zijn van voldoende sleutelpopulaties. Voor de meeste broedvogelsoorten wordt aangenomen dat een aantal van 20 sleutelpopulaties een goede garantie is voor een duurzame landelijke populatie. De landelijke minimumpopulatie wordt bepaald door het aantal gewenste sleutelpopulaties en het minimum aantal paren per sleutelpopulatie. In het doel op landelijk niveau zoals opgenomen in het Natura 2000 doelendocument is dit aangegeven.

Lokale populatie

Een populatie van een soort binnen een Natura 2000 gebied die niet duurzaam is (oftewel geen sleutelpopulatie betreft), of waarvan onbekend is of het een duurzame populatie (dan wel sleutelpopulatie) betreft. Deze populatie is relatief geïsoleerd en vormt dan ook geen onderdeel van een regionale sleutelpopulatie.

M Metapopulatie

Netwerk van populaties van een soort die onderling in verbinding staan (en dus individuen en/of genen uitwisselen).

Midwintergetal

Gemiddeld aantal vogels (niet-broedvogels) in januari (soms ook aangeduid als januari-getal).

N Natura 2000 database

Database met alle habitattypen en soorten die bij de Europese Unie zijn aangemeld, met gegevens per Natura 2000 gebied.

Nationale belang

Een gebied is voor een niet-broedvogelsoort van nationale betekenis als de trendwaarde (in de doelen de trendwaarde voor 2003/04) meer dan 2% bedraagt van de landelijke trendwaarde, gecorrigeerd voor het geschatte percentage vogels dat zich gemiddeld in de monitoringsgebieden bevindt (dus meer dan 2% van het landelijk gemiddelde).

Van 15-50% dan is het gebied voor een niet-broedvogelsoort van grote betekenis. Bedraagt de trendwaarde in een gebied meer dan 50% van de landelijke trendwaarde dan is het gebied voor de soort van zeer grote betekenis. De kwalificatie "niet van nationale betekenis" in de doelen heeft alleen betrekking op deze definitie.

Voor broedvogels is dezelfde benadering gebruik, uitgaande van het aantal paren in een specifiek gebied en de landelijke populatie in het jaar 2002. Gebruikte schaal: - <2%, + 2-15%, ++ 15-50%, +++ >50%.

Niet-broedvogel

Vogelsoort waarvan ten minste 1% van de biogeografische populatie Nederland aandoet tijdens de trek. Een aantal soorten zoals de kempfaan heeft zowel de status van broedvogel als niet-broedvogel.

O Opgroeigebied

Gebied waar een bepaalde soort gedurende een bepaalde levensfase verblijft en zich daar verder ontwikkeld.

Overtijer

Vogel die gebruikt maakt van een hoogwatervluchtplaats.

P Populatie

Bedoeld is een populatie met een omvang die wordt beschreven door de aantalschattingen van SOVON/CBS. Op gebiedsniveau heeft dit betrekking op alle vogels binnen de begrenzings van het betreffende Natura 2000 gebied, in de regio op alle vogels binnen het geheel van Natura 2000 gebieden in de aangegeven regio (dus niet de vogels in die regio die zich buiten het Natura 2000 netwerk bevinden, landelijk op alle vogels in de SOVON-monitoringsgebieden (ruimer dan het Natura 2000 netwerk) en internationaal op de geschatte omvang van de door Wetlands International beschreven populaties, voor zover ze van het Nederlandse grondgebied gebruik maken.

Bij broedvogels heeft het aantal betrekking op het aantal paren (cq. aantal territoria). Voor de korhoen wordt hiervan om teltechnische redenen afgeweken (aantal hanen).

Prioritaire typen

Soorten of habitattypen voorkomend op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie, die gevaar lopen te verdwijnen en waarvoor de Gemeenschap een bijzondere verantwoordelijkheid draagt omdat een belangrijk deel van hun natuurlijke verspreidingsgebied op het genoemde grondgebied ligt.

Profielen

De gehanteerde definitie en afbakening van habitattypen is vastgelegd in zogenoemde Natura 2000 profielen, die voor alle habitattypen (en ook voor soorten) zijn opgesteld (*nog in bewerking*). De profielen omvatten de volgende elementen: kenschets (beschrijving, relatief belang), kwaliteit (kenmerken van goede structuur & functie), bijdrage van gebieden, beoordeling landelijke staat van instandhouding, literatuur. In een tweede deel van het Natura 2000 profielendocument worden de ecologische vereisten op het niveau van een habitatype of een soort gepubliceerd.

R Referentielijst

Deze lijst die voor elke Lidstaat specifiek is, staat vermeld voor welke habitattypen en soorten de Lidstaat een verantwoordelijkheid op zich heeft genomen. Deze lijst wordt in overleg tussen de Europese Commissie en de Lidstaat vastgesteld. Voor de vogels wordt niet gewerkt met een Referentielijst.

Regionale betekenis (van slaappleaats)

Slaappleaats met een functie voor een vogels uit een foerageergebied dat niet groter is dan de desbetreffende regio.

Relatieve bijdrage

De relatieve bijdrage van een Natura 2000 gebied voor vogels wordt afgemeten aan de bijdrage van het gebied aan het totale aantal vogels. Daarbij wordt zowel op nationale schaal als op internationale schaal naar de bijdrage gekeken die het gebied leverde rond de eeuwwisseling (circa 2000). Bij broedvogels wordt als maat gehanteerd: het aantal broedparen in het gebied in relatie tot de landelijke populatie en de populatie in de Europese Unie. Bij niet-broedvogels wordt uitgegaan van het aantal vogels in het gebied in relatie tot de landelijke populatie en de populatie in de relevante fly-way. De fly-way betreft de samenhangende regio van broedgebied tot en met overwinteringsgebied van de geografische populatie die Nederland aan doet.

Relatieve bijdrage van een gebied

De bijdrage van een Natura 2000-gebied aan de landelijke instandhoudingsdoelstelling voor een habitatype of soort; deze is groot als een habitatype of soort relatief veel of relatief goed ontwikkeld in een gebied voorkomt.

Rustgebied

Deel van het leefgebied dat een soort gebruikt om bij te tanken.

S Seizoensgemiddelde

Gemiddelde aantal in een gebied aanwezige niet-broedvogels berekend uit de twaalf maandelijkse tellingen uitgevoerd gedurende het watervogeljaar lopende van juli t/m juni in het daarop volgende jaar. Ontbrekende tellingen worden voor deze berekening eerst bijgeschat door SOVON/CBS. In de doelen wordt met "maandgemiddelden" bedoeld de trendwaarde die voor het tijdstip van beoordeling door de jaarlijkse maandgemiddelden wordt berekend.

Seizoensmaximum

Gemiddelde van het hoogst beschikbare aantal (vogels) per seizoen (juni t/m juli van het volgend jaar) over een reeks van achtereenvolgende jaren.

Sense of urgency

Een 'sense of urgency' is toegekend aan kernopgaven als binnen nu en 10 jaar mogelijk een onherstelbare situatie ontstaat. De inschatting is gemaakt dat een kernopgave, en de daaronder liggende verplichting om minimaal de huidige waarden in stand te houden, dan niet meer realiseerbaar zijn. Kernopgaven met een 'sense of urgency' moeten middels (beheers)maatregelen binnen tien jaar op orde zijn gebracht.

Slaapplaats

Locatie waar vogels rusten.

Sleutelpopulatie

Bij broedvogels wordt de betekenis van een gebied mede bepaald door de omvang van de aanwezige broedpopulatie. Licht de omvang van de populatie in een bepaald gebied boven een zekere kritisch aantal dan wordt gesproken van een sleutelpopulatie, dat wil zeggen: een populatie waarvan de kans op uitsterven in de eerstkomende 100 jaren, bij gelijkblijvende habitatkwaliteit en hoeveelheid habitat minder dan 5 % wordt geacht. Daarbij dient de populatie wel onderdeel uit te maken van de landelijke metapopulatie, waardoor een geringe uitwisseling met andere sleutelpopulaties optreedt. De gewenste minimum omvang van een sleutelpopulatie is vooral afhankelijk van de levensduur van de vogels. Bij lang levende vogels (jaarlijkse sterfte 25-35%) bedraagt deze meer dan 20 paren (bijvoorbeeld: roerdomp), bij middel-lang levende soorten (jaarlijkse sterfte 35-45%) meer dan 40 paren (bijvoorbeeld: grote karekiet) en bij kort levende vogels (jaarlijkse sterfte 45-55%) meer dan 100 paren (bijvoorbeeld rietzanger).

Staat van instandhouding

De beoordeling van de staat van instandhouding (volgens artikel 1 van de Habitatrictlijn) van een habitattype of soort in ons land, vindt plaats op basis van aspecten als geografische verspreiding, hoeveelheid (aantallen of oppervlakte), leefgebied van een soort of kwaliteit van een habitattype en perspectieven voor duurzaam behoud van een soort of habitattype. De huidige staat van instandhouding van een soort of habitattype is mede bepalend voor de inhoud van de instandhoudingsdoelstelling.

Subtype

In een aantal gevallen zijn habitattypen onderverdeeld in zogenaamde subtypen omdat het habitattype een grote ecologische variatie aan ecosystemen omvat, dit wil zeggen verschillende subtypen met een sterk afwijkende soortensamenstelling en/of structuur & functie én/of verschillen m.b.t. de ecologische vereisten. In de meeste gevallen komt deze ecologische variatie tot uiting in verschillende plantensociologische verbonden waartoe de begroeiingen van de subtypen worden gerekend. Als een habitattype in subtypen is verdeeld, worden de doelen zowel op landelijk en op gebiedsniveau op het niveau van subtypen geformuleerd. Met dien verstande dat als alle subtypen in een concreet gebied voorkomen en ervoor de subtypen geen onderscheid is m.b.t. de inhoud van de doelen dit niet expliciet wordt aangegeven in het doel.

Successiestadium

Een successiestadium heeft betrekking op een levensgemeenschap dat door natuurlijke processen ofwel "successie" overgaat in een andere levensgemeenschap.

T Trendanalyse

Statistische analyse van een reeks van telgegevens.

Trekvogel

Zie niet-broedvogel.

Trekvis

Een trekvis is een vissoort die zowel zoet- als zoutwater nodig heeft om zijn levenscyclus te voltooien, veelal leven ze in zee en migreren ze naar zoet-water op te paaien. Voor Natura 2000 gaat het om de volgende soorten: zeeprik, rivierprik, elft, fint, zalm. Met dien verstande dat de zalm niet meetelt voor de gebieden Voordelta en Noordzeekustzone.

Trendwaarde

Bij niet-broedvogels wordt door een reeks van maandgemiddelden per watervogeljaar (juli t/m juni) met het programma "Trendspotter" door SOVON/CBS een flexibele trendcurve berekend, min of meer overeenkomend met een meerjarig gemiddelde. De trendwaarde die het programma berekent voor het beoordelingsjaar is de waarde die voor de beoordeling wordt gebruikt. De trendwaarde is dus een op basis van de trendlijn voor een specifiek jaar berekend maandgemiddelde.

Bij broedvogels wordt de curve bepaald op basis van jaarlijks vastgestelde aantallen paren in een gebied (of soms een deelgebied). De berekening van de trendwaarde geschiedt bij broedvogels echter met het programma TRIM.

V Verspreidingsgebied

Areaal van een soort of habitatype (de oppervlakte waarin alle locaties waarin een soort of habitatype voorkomt liggen).

V Voorlopig maximum

Bij broedvogels wordt, ter onderbouwing van de keuze voor het na te streven populatie niveau in Natura 2000 gebieden, per soort in de toelichting de populatie ontwikkeling in het gebied geschetst. Deze populatie ontwikkeling geeft inzicht in de draagkracht van het gebied. Het komt geregeld voor dat het aantal paren van een soort in een specifiek gebied een sterke toename vertoont. In dergelijke gevallen is het niet duidelijk hoeveel paren het gebied zou kunnen herbergen. Daarom is bij het maximaal vastgesteld aantal paren de aanduiding "(voorlopig) maximum" gehanteerd.

W Wintergast

Vogelsoort die alleen in de winter in ons land verblijft.

Z Zomergast

Vogelsoort die alleen in de zomer in ons land verblijft.